

Béli Gábor

VÁROSI SZOKÁSJOG AZ ARS NOTARIA ALAPJÁN

Publikon, Pécs 2014. 212 oldal

Béli Gábor új könyve akár korábbi, a vármegyei bíraskodás kezdeteit kutató munkája (*A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268–1351.* Bp.–Pécs 2008.) folytatásának is tekinthető, hiszen az autonóm közösségek egy csoportjának, a városoknak a bíraskodását elemzi a kevéssé ismert 14. századi formuláskönyv, az Ars Notaria vonatkozó részének anyaga alapján.

Az Ars Notaria – amelynek alapos jogtörténeti vizsgálatát még Degré Alajos és Bónis György kezdte el –, a jelenleg ismert legrégebbi magyarországi jogi iratminta-gyűjtemény. Összeállítójaként a zalai származású Uzsa Jánost, keletkezési idejeként az 1340-es éveket szokták megjelölni.

A 18. század végén Kovachich Márton által közzétett Ars Notaria négy részből áll. Első fejezete a királyi, a harmadik a hiteleshelyi okleveleket, negyedik fejezete pedig a bíró által küldött levelek mintáit tartalmazza. A második fejezet három alfejezetre bomlik: a 2. a. az egyházi bíróságok, a 2. b. a megyék, a 2. c. pedig a városok, illetve a szabad plébánosok formuláit mutatja be. Béli Gábor a Bónis által “kor és környezet szempontjából legproblematisabbnak” tartott 2. c. rész első 14 címét dolgozta fel. Ez a rész a városi és a városhoz intézett mintákat tartalmazza, melyeket a szerző szinte teljes egészében saját fordításában közzé is tesz.

A formuláskönyv elemzésekor Béli részletesen kitér a könyv céljára, és megállapítja, hogy “retorikai és jogi tankönyvnek készült”, amely a korabeli írástudók által végzett különböző jogi munkák ellátásához kívánt segítséget nyújtani. A formuláskönyv szerzője az egyes mintákon keresztül próbálta az olvasót, a tanulót bevezetni a praxisba, megismertetni a magyarországi szokásjoggal, melyhez egyébként – didaktikai célból – rendszeresen magyarázatokat fűzött, illetve bátorította a formulák másolását és megtanulását. A műnek a pécsi egyetemmel való kapcsolatát illetően Béli is arra a következtetésre jut, hogy az nem az itteni egyetemi oktatás céljára készült.

A formuláskönyv elemzése nagymértékben elősegíti a korabeli okleveles anyag megértését, a jogházagok kitöltését, hiszen – ahogy már Degré is megállapította – “a formulagyűjteményben foglalt minták a gyakorlatban állandóan használt oklevelek sablonjai”, így a hozzájuk a szokásjog ismeretében fűzött kommentárok révén az addigi holt betű “megelevenedik.” Hogy ez mennyire igaz, jól mutatja, hogy Bónis, majd Béli is, több helyütt sikerrel oldja fel a rövidítéseket, és azonosítja be a valódi oklevelet, melynek átszerkesztéséből – sematizálás révén – annak idején a minta elkészült.

A tradicionális jog megismerése mellett a formuláskönyv városi része nagymértékben hozzájárul a hazai városi jogélet korszakolásához is, hiszen levélmintái az Árpád-kortól 1351-ig dinamikusan fejlődő városjogot összegzik és mutatják be.

Béli Gábor az Ars Notaria vizsgált (2. c.) fejezetének anyagát imponáló mennyiségű korabeli okirattal vetette össze. A szerző biztos kézzel mutat rá összefüggésekre, hoz példákat az ország különböző pontjain letelepült kiváltságos közösségekre vonatkozó oklevelek elemzése révén. Virtuóz forráskezelése – amelynek köszönhetően kitapinthatóvá válnak a későbbi városi jogcsaládok privilégium-csokrai – voltaképpen az évtizedek óta gyűjtött, rendszerezett, a magyar jogi terminus technikusoknak pontosan megfeleltetett fordításain alapul; a vizsgálat körébe bevont okleveles anyag nagyságának növekedése első egyetemi jegyzetének megjelenése óta közzétett monográfiáiban egyértelműen nyomon követhető.

Jelen művében a formuláskönyv anyagát perjogi oldalról közelítve: a város hatóságának elemzésével (a bíróra vagy bírókra vonatkozó szabályok, joghatóság, hatáskör, a magisztrátus szerepe és összetétele, a pecséthasználat, a városi jegyző) indítja. Ezt követi a város hatósági működésének bemutatása (a városi törvényszék előtt folyó per, a város hiteleshelyi tevékenysége, a szabályalkotó város, az ügyintéző városi magisztrátus). A könyvet – miután fogalmaiban és forrásanyagában is szervesen építkezik a szerző eddigi monográfiáira – érdemes azokkal együtt forgatni, ugyanakkor Béli – csakúgy mint korábban – a korszakra vonatkozó történeti munkákat is beépíti az alapvetően jogtörténeti alapokon nyugvó opusába.

Az elemzés során egyértelművé válik az *Ars Notaria* sokrétűsége és adatgazdagsága. Jogtörténeti jelentőségén túl, melyet időbeli elsősége, az egyes jogintézmények működését érthetővé tevő magyarázatai (mint a két városi bíró egyidejű létezése egyes közösségeknél, illetve ezek hatásköre), vagy éppen a városi jogon alapuló per sajátosságainak kiemelése alapotnak meg, a munka történeti szempontból is fontos jelentőséggel bír. Egyrészt a Hármaskönyv dominálta történetírásban hangsúlyosabbá teheti a többszólamúságot (gondolva mind a Werbőczy előtti, mind az utána következő időszak ezidáig háttérben maradó műveire (az *Ars Notaria* mellett például a Négyeskönyvre), felhívja a figyelmet a korábbi kutatások folytatására és a korábbi eredmények újragondolására. Ez utóbbira Béli – munkáját Bónis György emlékének ajánlva – kísérletet is tett. Az *Ars Notaria* anyagát magyar nyelven olvasva a középkori oktatástörténet (illetve a jogi kultúrtörténet témakörén belül az utóbbi időben népszerű kérvény-kultúrát érintő vizsgálódások) újabb forrásai válnak elérhetővé. Ennek nyomán a magyar jogtudósok életére és munkásságára vonatkozó kutatások is felélénkülhetnek, ami új eredményeket hozhat nemcsak a történettudomány, de a jogtörténetírás számára is.

Domaniczky Endre

Stanisław A. Sroka

A KÖZÉPKORI BÁRTFA ÉS KAPCSOLATAI KIS-LENGYELORSZÁGGAL

MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp. 2016. 317 oldal

Ha feltesszük magunkban a kérdést: vajon érdemes-e Magyarországnak, vagy egyes régióinak középkori történetét kelet-közép-európai kontextusban vizsgálni, a válasz nagy valószínűséggel egy határozott igen lesz. Ugyanakkor, ha a témában megfelelő magyar nyelvű publikációt keresünk, kiváltképp ha nem dinasztikus kapcsolatokról van szó, akkor a lehetőségeink lényegesen beszűkülnek. Ezen a problémán kívánt enyhíteni a Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport, amikor magyar nyelven is kiadták Stanisław A. Sroka 2010-ben megjelent *Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską* (A középkori Bártfa és kapcsolatai Kis-Lengyelországgal) című munkáját.

A kötet szerzője, Stanisław A. Sroka, a krakkói Jagelló Egyetem Történettudományi Intézetének professzora, kutatási területe a középkori Lengyelország, azon belül is elsősorban a lengyel–magyar kapcsolatok története. Számos tanulmánya jelent meg magyar nyelven különböző hazai folyóiratokban is.